KATIKA MAHAKAMA KUU YA JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

DIVISHENI YA KAZI

ILIYOKAA HAPA MWANZA

MAREJEO NA. 52 YA 2020

BAINA YA

BEATUS GWANTEMI ..... MLETA MAOMBI

NA

MAMLAKA YA MAJI SAFI NA USAFI

WA MAZINGIRA MWANZA ..... MJIBU MAOMBI

HUKUMU

Tarehe ya Amri ya Mwisho: 24/06/2021

Tarehe ya Hukumu :30/06/2021

F. K. MANYANDA, J.

Nianze kwa kusema kuwa nimeiandaa hukumu hii katika lugha ya Kiswahili kutokana na sababu mbili. Kwanza, Sheria inaniwezesha kufanya hivyo kwa mujibu wa kanuni ya 4(1) na (2) ya Kanuni za Mahakama ya Kazi, 2007 T.S. Na. 106 la 2007, ambayo kwa lugha ya Kiingereza inasomeka: -

> *"4(1) The language of the Court shall be bi-lingual in either English or Kiswahili or both, as the case may be.*
>
> *(2) The proceedings, judgment, ruling, decision, order or decree shall be written in either language and may be translated to the other language by translators sworn or affirmed under rule 19 of the Rules as may be necessary."*

Tafsiri yake katika lugha ya Kiswahili inaweza kuwa: -

"4(1) Lugha za kutumika mahakamani zitakuwa mbili ambazo ni Kiingereza au Kiswahili au zote mbili kwa kadiri itakavyo kuwa;

(2) Mwenendo wa shauri, hukumu, uamuzi mdogo, uamuzi au amri au tuzo itaandikwa kwenye lugha mojawapo kati ya hizo na yaweza kutafsiriwa katika lugha nyingine kwa kutumia wakalimani walioapishwa chini ya kanuni ya 19 ya Kanuni hizi kadiri itakavyolazimu."

Pili, tuzo inayofanyiwa marejeo pamoja na mawasilisho ya wadaawa yote yameandikwa kwa lugha ya Kiswahili, hivyo ili kuwatendea haki na kwa nia ya kueleweka Zaidi kwa wadaawa, nimeona itakuwa vyema hukumu hii nikaiandika kwa Kiswahili.

Katika maombi haya ya marejeo Mahakama hii imeombwa kupitia vifungu wezeshi vya 91(1)(a), (2)(c), 94(1)(i) vyote vya Sheria ya Ajira na Mahusiano Kazini, Sura ya 366, Kanuni ya 24(1), (2)(a), (b), (c), (d), (e) and (f), (3)(a), (b), (c) and (d) na 28(1), (c), (d) and (e) vyote vya Kanuni za Mahakama ya Kazi, 2007 T.S. Na. 106 la 2007 na vifungu wezeshi vya sheria nyinginezo ili kutoa nafuu zifuatazo: -

1. *Kwamba, Mahakama hii ikipendezwa ifanye marejeo na kuweka kando tuzo ya Tume ya Usuluhishi na Uamuzi ya Mwanza katika Mgogoro wa Kikazi Na. CMA/MZ/NYAM/ARB/400/2017 uliotolewa na Mhe. Kefa, Msuluhishi, tarehe 18 Mei, 2020;*

2. *Kwamba, Mahakama hii ikipendezwa itoe amri au nafuu nyinginezo kadiri itakavyoona yafaa.*

Maombi haya yameambatana na kiapo cha Mleta Maombi, Beatus Gwantemi. Aya ya 6 ya kiapo imebeba hoja nane (8) za kisheria zinazotokana na ushahidi. Hoja hizo ni kama zifuatazo, kwamba; -

i. *Mheshimiwa Msuluhishi alipotoka alipoamuru malipo ya fidia ya mishahara ya miezi sita (6) badala ya miezi kumi na mbaili (12) ambayo ndiyo fidia itolewayo kwa mujibu wa sheria za kazi.*

ii. *Mheshimiwa Msuluhishi alipotoka kwa kushindwa kutoa amri ya kurejeshwa mahali pa kuajiriwa nyumbani pamoja na malipo ya posho ya kujikimu kutoka tarehe ya kutamatishwa kwa ajira mpaka malipo yote ya fidia yaliyoamuriwa yatakapolipwa.*

iii. *Mheshimiwa Msuluhishi alipotoka kwa kutokuamuru malipo ya miaka mitano ya mkataba.*

iv. *Mheshimiwa Msuluhishi alipotoka kwa kushindwa kuchambua Ushahidi uliotolewa na wadaawa wakati wa usikilizwaji wa mgogoro na alijjipotosha alipojitungia hoja mwenyewe ambazo hazikuwa kwenye mgogoro jambo ambalo ni kinyume cha sheria za kazi na taratibu.*

v. *Mheshimiwa Msuluhishi alipotoka kwa kuona kuwa kisheria mwajiri hakuwa analazimika kufuata taratibu katika kutamatisha ajira ya Mleta Maombi.*

vi. *Mheshimiwa Msuluhishi alipotoka kwa kushindwa kuona ukweli kwamba Violet Kalamata ambaye ndiye aliandaa hati ya mashtaka dhidi ya Mleta Maombi na kuisaini alikuwa Afisa Msaidizi wa Mwenyekiti aliyesimamia Kamati ya Maadili.*

vii. *Mheshimiwa Msuluhishi alikuwa na upendeleo na alipotoka alipotumia maneno yasiyo na ustaarabu katika tuzo yake kama vile "kipuuzi" na "kinyama" ambayo yalisababisha uvunjifu wa haki upande wa Mleta Maombi.*

viii. *Mheshimiwa Msuluhishi alipotoka kwa kutaja mgogoro huu wa kazi kama Na. CMA/MZ/NYAM/ARB/400/2017 badala ya Na. CMA/MZA/NYAM/ARB/74/2017.*

Kutokana na hoja hizo Mleta Maombi anaiomba mahakama hii impe nafuu zifuatazo:-

1. *Kwamba, Mahakama hii ikipendezwa iitishe kumbukumbu na mwenendo wa Tume ya Usuluhishi na Uamuzi ya Mwanza katika Mgogoro wa Kikazi Na. CMA/MZ/NYAM/ARB/400/2017, iufanyie mapitio na kisha kuweka kando tuzo ya Tume ya Usuluhishi na Uamuzi ya Mwanza uliotolewa na Mhe. Kefa, Msuluhishi ya tarehe 18 Mei, 2020.*

2. *Kwamba, Mahakama hii ikipendezwa itamke kuwa utamatishwaji wa ajira ya Mleta Maombi haukuwa wa haki; na*

3. *Kwamba, Mahakama hii ikipendezwa itoe amri au nafuu nyinginezo kadiri itakavyoona yafaa.*

Usikilizwaji wa maombi haya ulifanyika kwa njia ya mawasilisho ya maandishi kufuatia maelekezo ya Mahakama hii kwa njia ya mawasiliano ya simu ya mdomo tarehe 23/02/2021 ambapo Mleta maombbi

alielekezwa awasilishe mawasilisho yake ndani ya siku 14 kutoka tarehe 23/02/2021, yaani kabla au ifikapo ya tarehe 08/03/2021. Mjibu Maombi alielekezwa awasilishe mawasilisho yake ndani ya siku 14 pia kutoka tarehe 08/03/2021, yaani kabla au ifikapo ya tarehe 22/03/2021 na mawasilisho ya ufafanuzi, kama yapo, kabla au ifikapo tarehe 29/03/2021. Mleta Maombi alisimama mwenyewe lakini Mjibu Maombi, aliwakilishwa na Bw. Oscar Twakazi, Msomi Wakili wa Kujitegemea.

Mleta Maombi aliwasilisha mawasilisho yake tarehe 09/03/2021 akiwa nje ya muda uliowekwa kwa siku moja. Hali hii ilifanya Wakili wa Mjibu Maombi kuleta pingamizi la awali kuwa mawasilisho hayo yasitumiwe na Mahakama hii kwa kuwa hayakuwasilishwa kwa wakati. Mleta Maombi alidai kuwa ni msimamo wa kisheria kuwa amri za mahakama lazima ziheshimiwe. Aliirejesha Mahakama hii katika kesi ya **Farida Mashaka dhidi ya Seven Up Bottling Company (T) Ltd,** Marejeo Na. 180 ya 2013, Mahakama Kuu Divisheni ya Kazi- Dar es Salaam (haijaripotiwa) ambapo ilisemwa kuwa: -

> *"..... where the applicant decided to ignore the court order and filed submissions after deadline and without leave of the court, he was considered to have defaulted...."*

Vilevile aliirejesha katika kesi ya **Ivan Mankobrad dhidi ya Microlav Katik na Mwenzake,** Kesi ya Madai Na. 149 ya 2008, Mahakama Kuu – Dar es Salaam (haijaripotiwa) iliyokuwa na maudhui yale yale.

Kwa upande wake Mleta Maombi alikiri kuwa ni kweli aliwasilisha mawasilisho yake tarehe 09/03/2021 huku akijitetea kuwa hakufanikiwa kuyawasilisha tarehe 08/03/2021 kwa sababu hakufanikiwa kumpata karani mhusika wa kuyapokea hadi muda wa kazi ukapita. Aliongeza kuwa hata hivyo siku kumi na nne zilizokuwa zimewekwa na mahakama zikihesibiwa kutoka tarehe 23/02/2021 zinaangukia tarehe 09/03/2021 kwa kuwa mwezi Februari ulikuwa na siku 28 tu. Hivyo aliomba pingamizi litupiliwe mbali na mawasilisho yake yatumiwe na mahakama.

Nitalazimika kuliamua suala hili la kisheria kwanza kwa kuwa ndio msimamo wa kisheria kuwa kunapoibuka hoja za kisheria katika shauri ni lazima kwanza ziamuliwe ndipo usikilizaji wa shauri uendelee. Hii ni kutokana na msimamo huu wa kisheria uliwekwa na Mahakama ya Rufani ya Tanzania katika kesi ya **Shahida Abdul Hassanali dhidi ya Mahed M. G. Karji,** Maombi ya Madai Na. 42 ya 1999 (haijaripotiwa) ambapo Mahakama ya Rufani Tanzania, Pamoja na mambo mengine ilitamka kuwa: -

"The law is well established that a court seized with a preliminary objection is first required to determine that objection before going into the merits of the substance of the case or application before it."

Tafsiri yake kwa kifupi ni kuwa sheria inaelekeza kuwa mahakama inapokutana na pingamizi la kisheria ninapaswa kulitatua kwanza kabla ya kuamua suala lenyewe lililo mbele yake. Nilishawahi kuutumia msimamo huu wa sheria katika Maombi Madogo ya Kesi ya Ardhi Namba 202 ya 2019 baina ya **Gaspar Vitalis Luanda na Isack Mahalu** una Wenzake 6 (haijaripotiwa).

Nimepitia kumbukumbu za shauri hili na kubaini kuwa ni kweli ilielekezwa kuwa Mleta Maombi awasilishe na kusajili Mawasilisho yake kabla au ifikapo tarehe 08/03/2021, na kuwa aliyawasilisha na kuyasajili tarehe 09/03/2021. Hivyo alichelewa kuyawasilisha kwa muda wa siku moja. Mleta Maombi amejitetea kuwa muda wa siku 14 ulikuwa unaishia tarehe 09/03/2021 na ndiyo siku aliyosajili Mawasilisho yake baada ya kushindwa kufanya hivyo tarehe 08/03/2021 kwa kuwa mwezi Februari ulikuwa mfupi wenye siku 28 tu mwaka huu.

Nimeangalia kalenda na kubaini kuwa kuna ukweli katika hoja hii. Siku 14 zingeishia tarehe 08/03/2021 kama mwezi Februari ungekuwa mrefu wenye siku 29. Hivyo naona kuwa hoja ya pingamizi hii haina mashiko, ninaitupilia mbali na kuyakubali Mawasilisho ya Mleta Maombi kuwa yatumike katika hukumu hii.

Baada ya kusema haya, sasa ninajielekeza kwenye hoja zilizowasilishwa na Mleta Maombi. Jumla Mleta Maombi aliwasilisha hoja 8, hata hivyo katika kuzielezea hakuweza kufafanua hoja hizo moja baada ya nyingine badala yake alitoa maelezo kwa kutumia aya ambazo hazina mpangilio wenye kuendana na hoja zake. Kwa mfano Mawasilisho yake ya msingi yamendaliwa katika aya 42 na yale ya majumuisho yana aya 32 hivyo kufanya jumla ya aya kuwa 74, matokeo yake ni vigumu kujua aya ipi inazungumzia hoja ipi. Inawezekana amefanya hivyo kutokana na yeye kutokuwa mwanasheria. Kutokana na hali hii Wakili wa Mjibu Maombi aliandaa Mawasilisho yake kwa kufuata hoja kama zilivyoletwa. Na mimi naona kuwa kwa kufuata mpangilio wa hoja hizo hata hukumu itakuwa na mantiki, hivyo nimeiandaa hukumu hii kwa mpangilio kama hoja za Mleta Maombi zilivyo kwenye kiapo chake. Nimezipitia aya zote na kufanya uchambuzi kama nitavyokuwa ninazielezea aya hizo sambamba na hoja hapa chini.

Malalamiko katika hoja ya kwanza ni kwamba Mheshimiwa Msuluhishi alipotoka alipoamuru malipo ya fidia ya mishahara ya miezi sita (6) badala ya miezi kumi na mbaili (12) ambayo ndiyo fidia itolewayo kwa mujibu wa sheria za kazi. Katika kuielezea hoja hii Mleta maombi amezungumzia hoja hii katika aya za 4, 5, 8, 9, 10, 11, 18 na 19, 42 na 45 ambapo ameeleza kuwa kitendo cha Mheshimiwa Msuluhishi kutoa fidia ya miezi sita ni kinyume na kifungu cha 40(2) cha Sheria ya Ajira na Mahusiano Kazini, (Na. 6 ya 2004), Sura ya 366. Mjibu Maombi ameeleza kuwa ilikuwa halali kwa Mheshimiwa Msuluhishi kutoa fidia hiyo kwa kuwa ilizingatia ushahidi uliotolewa. Kwa mujibu wa kifungu cha 88(10) cha **Sheria ya Ajira na Mahusiano Kazini** na kanuni ya 32(5) ya **T.S. Na. 67 la 2007**. Mjibu Maombi aliirejesha Mahakama katika kesi ya **Onael Moses Mpeku dhidi ya National Bank of Commerce Ltd,** Mapitio Na. 461 ya 2019 (haijaripotiwa). Ambapo Mahakama hii (Mhe. Wambura, J. kama alivyokuwa wakati huo) ilitamka kuwa: -

> *"Where there is valid reason for termination but the procedure have not been complied with, then the remedy can not be similar as in cases where both the termination was unfairly done substantially and procedurally, hence the Court award six months' salary as compensation."*

Tafsiri yake fupi ni kuwa pale panapokuwa na sababu ya msingi ya utamatishaji wa ajira lakini taratibu tu ndiyo zikakosewa haiwezi kuwa sawa na ambapo vyote sababu za utamatishaji si za msingi na taratibu hazikufuatwa, hivyo mahakama iko sawa kutoa fidia ya mishahara ya miezi sita.

Mheshimiwa Msulhishi katika kesi hii aliona kuwa sababu za usitishaji wa ajira ya Mleta Maombi zilikuwa za msingi kwa sababu alikiri kufanya shambulio la mwilini kwa kumpiga mtumishi mwenzake mahali pa kazi na saa za kazi mbele ya watumishi wenzake, Msuluhishi baada ya kubaini, kutokana na ushahidi uliotolewa, kuwa kunataratibu ndogo ndogo tu ndio hazikufuatwa alitoa fidia ya mishahara ya miezi sita.

Ninaafiki hoja ya Mjibu Maombi, kifungu cha 88(10) cha **Sheria ya Ajira na Mahusiano Kazini** kinampa mamlaka msuluhishi kuamuru tuzo yoyote isipokuwa gharama za kesi labda iwe ni kesi ya mzaha. Vile vile kanuni ya 32(5)(2) ya **T.S. Na. 67 la 2007** inampa mamlaka ya hiari msuluhishi katika kuamua kiwango cha fidia kutegemea na mazingira ya kesi husika. Anaweza kuzingatia vigezo kama vile kiwango cha juu na cha chini cha fidia inayoweza kutolewa, kiwango cha ukiukwaji, matokeo ya fidia hiyo, uwezo wa mtumishi kupata ajira

mbadala, fidia nyinginezo alizowahi kulipwa awali, mwenendo au tabia za wadaawa wakati wa usikiizaji wa shauri na mambo mengineyo atakayoona yana husiana na fidia katika kesi hiyo.

Vigezo hivyo vilifafanuliwa katika kesi ya **Onael Moses Mpeku (iliyotajwa hapo juu)** kuwa katika mazingira ambayo ni kuna **sababu** za msingi za utamatishaji, lakini taratibu ndizo zilizokosewa, basi fidia inakuwa ya mishahara ya miezi sita.

Hivyo Mheshimiwa Msuluhishi katika shauri hili alitumia vifungu vya sheria kwa usahihi kutokana na ushahidi uliotolewa na pande zote. Ni maoni kuwa fidia ya mishahara ya miezi sita inalingana na mazingira ya kesi hii, fidia hiyo iko sahihi kwa mujibu wa sheria kama ilivyoelezwa hapo juu. Hoja hii ya kwanza haina mashiko.

Malalamiko katika hoja ya pili ni kuwa Mheshimiwa Msuluhishi alipotoka kwa kushindwa kutoa amri ya kurejeshwa mahali pa kuajiriwa nyumbani pamoja na malipo ya posho ya kujikimu kutoka tarehe ya kutamatishwa kwa ajira mpaka malipo yote ya fidia yaliyoamuriwa yatakapolipwa. Katika kuielezea hoja hii Mleta maombi amezungumzia hoja hii katika aya za 4, 5, 16, 17, 27, 32, 42 na 45 ambapo ameeleza

kuwa kitendo cha Mheshimiwa Msuluhishi. Madai yake Mleta Maombi ni kuwa ushahidi aliotoa ulithibitisha kuwa kwa mujibu wa barua yake ya kuomba kazi aliandika anuani ya Ngudu, na kuwa alikuwa anakuja Mwanza Mjini kufundisha watumishi akitokea Ngudu na alikuwa analala katika nyumba za kulala wageni, hivyo Mwajiri ambaye ndiye Mjibu Maombi alipaswa kumlipa gharama za kurejea Ngudu.

Wakili wa Mjibu Maombi alieleza kuwa Mleta Maombi alishindwa kuthibitisha madai haya. Ushahidi uliotolewa na Mjibu Maombi ulithibitisha kuwa Mleta Maombi aliajiriwa akitokea Mwanza Mjini na alianza akiwa mtumishi wa kutwa. Ilidaiwa kuwa ingawaje anuani ya barua ya maombi ya kazi yanaonesha kuwa anuani ya Mleta Maombi ni Ngudu, maelezo aliyoyaandika ni kwamba alikuwa anaishi Mwanza Mjini na akifanya kazi kama kibarua msoma mita. Mjibu Maombi aliirejesha Mahakama hii kwenye kifungu cha 43(1) na (3) cha **Sheria ya Ajira na Mahusiano Kazini** ambacho kinamtaka mwajiri kumrejesha mwajiriwa kutoka mahali pa kazi kwenda mahali alimtoa. Pia aliirejesha Mahakama katika kesi ya **Secretary General ELCT – North Western Diocese dhidi ya Edward Mgumbi,** Marejeo Na. 05 ya 2012 (haijaripotiwa) ambapo Mahakama hii (Mhe. Rweyemamu, J. kama alivyokuwa wakati huo, ilitamka kuwa: -

"According to the law, section 43 of ELRA, a terminated employee is entitled to be paid repatriation costs from the place of work to place of recruitment meaning active solicitation for employment by the employer."

Maana yake ni kuwa mwajiri anawajibu wa kumrejesha mwajiriwa kutoka mahali pa kazi kwenda mahali alimpata na kumwajiri."Pia aliirejesha kwenye kesi ya **Vedastus S. Ntulanyenka na Wenzake 6 dhidi ya Mohamed Trans Ltd,** Marejeo Na. 04 ya 2014 (haijaripotiwa) ambapo ilitolewa ufafanuzi kuwa ni jukumu la mwajiriwa kuthibitisha kuwa aliachishiwa kazi mahali pengine na alipoajiriwa.

Mheshimiwa Msuluhishi katika shauri hili kwenye ukurasa wa 22 alikataa hoja hii baada ya kuchambua ushahidi kwa maneno yafuatayo: -

"Kuhusiana na madai ya malipo ya kurudishwa mahali alipoajiriwa, kwa mujibu wa kielelezo C1, ambayo ni barua ya ajira ambayo ndiyo barua nyeti iliyompokea mlalamikaji kazini, inaonesha wazi kwamba anuani ya malalamikaji ni SLP 317 Mwanza, suala ambalo mlalamikaji katika madodoso alikubaliana na hoja hii; kwa msingi huo madai ya posho ya kurudishwa nyumbani Ngudu kama ambavyo mlalamikaji alidai hayana mashiko kwa hiyo ninayafutilia mbali."

Nimepitia mwenendo wa shauri hili ukurasa wa 13 na kubaini kuwa ni kuwa kweli Mleta Maombi katika Ushahidi wake wa msingi aliwasilisha kielelezo C1 ambayo ni barua ya ajira. Mahojiano ya madodoso yalikuwa kama ifuatavyo: -

"S. Unaweza kusoma anuani yako katika barua yako ya kuajirawa Exhibit C1 address yako iko wapi

J. Iliandikwa P. O. Box 317, Mwanza."

Aidha, nimekisoma kielelzo C1 kinasomeka kuwa ni barua ya kuajiriwa ambayo iliandikwa na kusainiwa na D. K. Magayane kwa niaba ya Mkurugenzi Mtendaji tarehe 19/05/2008 kwenda kwa Beatus Gwantemi P. O. Box 317, Mwanza. Na Beatus Gwantemi alikiri kukubali kuajiriwa na kutia saini tarehe 28/05/2008. Hii maana yake ni kuwa Mjibu Maombi alimwajiri mtu aitwaye Beatus Gwanteni ambaye alikuwa anapatiakana Mwanza kwa anuani ya S. L. P. 317. Je kutokana na Ushahidi inaweza kusemwa kuwa Mjibu Maombi alimpata Mleta Maombi Ngudu, jibu ni kinyume. Nasema hivyo kwa sababu ingekuwa Beatus Gwantemi alikuwa Ngudu, ama barua hiyo isingemfikia au Beatus Gwantemi angekosoa anwani hiyo.

Kutokana na ushahidi huu nakubaliana na Mheshimiwa Msuluhishi alivyoona kuwa hoja hii haikuthibitishwa na Mleta Maombi. Ninaona

kuwa alikuwa katika kutumia ufafanuzi wa sheria kama ilivyotafsiriwa kwenye kesi za **Secretary General ELCT** na ile ya **Vedastus S. Ntulanyenka na Wenzake 6** zilizotajwa hapo juu; ufafanuzi ambao ninauafiki. Mleta Maombi alishindwa kuthitisha, hivyo hoja hii haina mashiko pia.

Malalamiko katika hoja ya tatu ni kuwa Mheshimiwa Msuluhishi alipotoka kwa kutokuamuru malipo ya miaka mitano ya mkataba. Katika kuielezea hoja hii Mleta maombi amezungumzia hoja hii katika aya za 4, 5, 6, 23, na 45 ambapo ameeleza kuwa kitendo cha Mheshimiwa Msuluhishi kushindwa kuamuru malipo ya miaka mitano ya mkataba kwa sababu ya kuchelewa kuwasilisha madai yake haikuwa sahihi. Alidai kuwa aliwasilisha vielelezo mbalimbali ikiwemo invoice ya Mjibu Maombi ambayo Mleta Maombi aliikataa.

Wakili wa Mjibu Maombi aliunga mkono uamuzi wa Msuluhishi kuwa Mleta Maombi aliwasilisha maombi haya nje ya muda. Alifafanua kuwa Kanuni ya 10 ya Kanuni za T.S. Na. 64 la 2007 muda wa ukomo wa kuwasilisha migogoro mingineyo ni siku 60 tangu mgogoro wa kazi kutokea. Kanuni hiyo kwa Lugha ya Kiingereza inasomeka kama ifuatavyo: -

"10 All other disputes must be referred to the commission within 60 days from the date when the dispute arise."

Wakili Msomi alidai pia kuwa madai haya hayana msingi kwa sababu hayakuwa moja kati ya madai ya Mleta Maombi kupitia Fomu 1, hivyo Msuluhishi hakuwa na mamlaka ya kuyashughulikia. Aliirejesha Mahakama hii katika kesi ya **Power Roads (T) Ltd dhidi ya Haji Omari Ngomaro,** Marejeo Na. 36 ya 2007 (hayajaripotiwa), ambapo Mahakama hii (Mipawa, J. kama alivyokuwa wakati huo), ilitamka kuwa:-

"There is provision in the Employment and Labour Relations Act, or the Labour Institutions Act, particularly section 20 on powers of mediators and arbitrators to make changes suo motu, on what appears on the referral form..."

Inaweza kutafsiriwa kuwa hakuna kifungu ama katika Sheria ya Ajira na Mahusiano ya Kazi au Sheria ya Taasisi za Kikazi kinachowapa mamlaka wasuhushi au wapatanishi uwezo kubadili yale yaliyopo katika fomu ya uwasilishaji mgogoro wa kikazi.

Mahakama hii pia imepitia tuzo na kubaini kuwa Mheshimiwa Msuluhishi alikataa kutoa nafuu hii kwa sababu iliwasilishwa nje ya

ukomo wa muda wa siku sitini (60) uliowekwa na sheria. Kwa maneno yake alitamka ka ifuatavyo: -

> *"Aidha kuhusiana na madai ya TSh. Milioni 11 Tume inaona kwamba madai haya yapo nje kabisa ya muda uliowekwa kisheria kwa mujibu wa Kanuni ya 10(2) ya T. S. 64/2007 imeanisha wazi kwamba madai yanapaswa kuletwa mbele ya Tume ndani ya siku 60 kuanzai tarehe ya kuzuka kwa mgogoro."*

Nimeipitia Fomu 1 na kubaini kuwa fomu hiyo inaonesha aina ya mgogoro ni utamatishwaji wa ajira na nafuu zilizoombwa ni kurudishwa kazini au malipo ya kiinua mgongo. Hakuna malipo ya miaka mitano ya mkataba katika fomu hii.

Hivyo ninaafiki hoja za Wakili wa Mjibu maombi kuwa kwa kuwa fomu 1 haina suala la malipo ya miaka mitano ya mkataba, Mheshimiwa Msuluhishi alikuwa sahihi kutokuamuru malipo ya miaka mitano ya mkataba. Hii inatokana na ukweli wa kisheria kuwa kwa mujibu wa Kanuni ya 10 ya Kanuni za T.S. Na. 64 la 2007 muda wa ukomo wa kuwasilisha migogoro mingineyo ni siku 60 tangu mgogoro wa kazi kutokea. Aidha, hakuna kifungu ama katika Sheria ya Ajira na Mahusiano ya Kazi au Sheria ya Taasisi za Kikazi kinachowapa mamlaka wasuhushi

au wapatanishi uwezo kubadili yale yaliyopo katika fomu ya uwasilishaji mgogoro wa kikazi kama ilivyoelzewa katika kesi ya **Power Roads (T) Ltd** (imetajwa hapo juu). Hoja hii haina mashiko pia.

Malalamiko katika hoja za nne, tano, sita na saba, ambazo zinahusu uchambuzi wa ushahidi ni kuwa, Mheshimiwa Msuluhishi alipotoka kwa kushindwa kuchambua ushahidi uliotolewa na wadaawa wakati wa usikilizwaji wa mgogoro. Pia alijjipotosha alipojitungia hoja mwenyewe ambazo hazikuwa kwenye mgogoro jambo ambalo ni kinyume cha sheria za kazi na taratibu. Katika kuielezea hoja hizi Mleta Maombi kwa ujumla amezungumzia ushahidi wote akidai kuwa Msuluhishi hakuuchambua ipasavyo. Amedai kuwa: -

i. Msuluhishi alijikita katika kuchambua ushahidi unaohusu uwepo wa mkataba wa ajira, eneo ambalo halikubishaniwa kwa sababu kila upande ulitoa ushihidi wa kuthibitisha ajira (aya 6 na 16)

ii. Msuluhishi hakuzingatia Ushahidi alipoona kuwa Mleta Maombi alimfanyia unyama Mhanga Bi Zulpha wakati hapakuwa na ushahidi wa aina hiyo (aya 7).

iii. Kuachishwa kwake kazi hakukuwa kwa haki kwa kuwa katika ukurasa wa 17 Msuluhishi alibaini kuwa Mjibu Maombi alikuwa sawa kumwachisha kazi lakini hakufuata utaratibu, hivyo ili kiweze kutumika kifungu hiki ilibidi Msuluhishi achambue maana na matumizi ya maneno *'vexatious' na 'frivolous'* na kuuita Ushahidi wa Mleta Maombi kuwa ni wa kipuuzi (aya 8, 9, na 10, 35)

iv. Msuluhishi anapaswa kufuata utaratibu ambao umewekwa na kifungu cha 37(2) Sheria Na. 6 ya 2004 (aya 10, 34, 39 na 40).

v. Msuluhishi hakuchambua utetezi wa Mleta Maombi kuwa hakukiri bali alipigana na Mhanga Bi. Zulfa kwa sababu ya manyanyaso ya mwajiri, Bi. Zulpha ndo alimwanza na alikuwa amekunywa dawa zinazomsababishia kughafirika, hivyo walistahili wote adhabu (aya 11 na 14).

vi. Kosa alilifanya ni kosa la jinai lilipaswa kuripotiwa polisi (aya 12 na 13)

vii. Mwenyekiti wa Kamati ya Maadili alikuwa ndiye aliyeandaa mashtaka kwa sababu anatokea ofisi hiyohiyo (aya 14 na 15).

viii. Kutumia ushahidi ambao haukusomwa na kutokupewa nakala za sheria na Kanuni za kazini (aya 17 na 18).

ix. Kuamuliwa kwa mgogoro bila kupewa nyaraka alizoomba chini ya kifungu cha 15 cha Sheria Na. 6 ya 2004 (aya 21).

x. Ushahidi wa familia yake haukuzingatiwa ambayo imeathirika kutokana na kutamatishwa ajira yake; aliwasilisha nyaraka mbalimbali ambazo zinatoa historia ya shauri ambayo Msuluhishi hakuuzingatia (aya za 22, 23, 24).

xi. Msuluhishi hakuzingatia madodoso na ushahidi wa shahidi wa Mleta Maombi (aya za 22, 23, 24, 30 31, 32, 33 na 42).

xii. Hakupewa nafasi ya kufanya maombolezo, hivyo nukuu kuwa alifanya siyo ya kweli na kuwa hali hiyo ilitetea kosa alilofanya Mjibu Maombi (aya ya 36).

Kwa upande wake Mjibu Maombi alijibu hoja hii kuwa Msuluhishi alizingatia kikamilifu kanuni ya 24(1) ya T.S. Na. 42 kwa kuwahusisha wadaawa wote katika kuziandaa na ndiyo masuala mahsusi aliyozingatia kufanyia maamuzi katika tuzo yake, aidha Mjibu Maombi alidai kuwa

Msuluhishi alichambua ushahidi wa pande zote ipasavyo na hatimaye kufikia maamuzi ya haki.

Naona niitolee maamuzi hoja hii kwa kufuata vipengele vilivyoanishwa hapo juu. Katika ukurasa wa 10 wa tuzo, Msuluhishi alibainisha kuwa Tume ilibaini kuwa ushahidi wa pande zote ulithibitisha kuwepo wa mahusiano ya kiajira wa masharti yasiyo na muda au ukomo. Nimepitia Ushahidi na tuzo nzima, kwa ujumla suala hili halikubishaniwa. Aidha, sikuweza kubaini mahali popote ambapo inaweza kusemwa kuwa Msuluhishi alikosea kisheria au kiushahidi.

Kuhusu madai ya Mleta Maombi kuwa hapakuwa na ushahidi kuwa alimfanyia unyama Mhanga Bi Zulpha, hivyo Msuluhishi hakuzingatia ushahidi alipoona hivyo, nimepitia tuzo na kubaini kuwa hayo yalikuwa maoni tu ya Msuluhishi ambayo hayaingiliani na uamuzi wake (obiter dictum). Hii ni kwa sababu kutoka ukurasa wa 13 hadi 15, Msuluhishi alikuwa anachambua hoja iliyohusu kilelelezo D4 ambacho ni uetetzi wake mbele ya Tume ya Nidhamu ambapo alikiri kumpiga Bi Zulpha kwa madai kuwa alikuwa ametumia dawa. Alipoyapima maneno ya utetezi kuwa alifanya hivyo kwa sababu alijibiwa vibaya na Bi Zulfa, Msuluhishi alibaini kuwa utetezi wa Mleta Maombi haukuwa na mantiki kwa sababu

alikuwa na akili timamu hadi kuweza kubaini alijibiwa vibaya, hivyo alikuwa na uwezo kuchukua hatua zinginezo za kiutawala. Baada ya kuwa ameisha kutoa maamuzi ya kuutupilia mbali uetetzi huo, Msuluhishi alisema katika ukurasa wa 14 - 15: -

> *"Tume inaona kwamba kitendo cha mlalamikaji ambaye ni mtu wa jinsi ya kiume mwenye umri wa miaka 37 kumpiga mwanamke mwenye umri wa miaka 27 katika eneo la kazi mbele ya watumishi wenzake ni kitendo kibaya na uovu na hakuna mwajiri ambaye angeweza kuvumilia unyama wa aina hii."*

Sioni jinsi gani maneno haya yameathiri uamuzi wa Msuluhishi kwa sababu kwanza aliya sema baada ya kuchambua ushihidi na kubaini kuwa utetezi wa Mleta Maombi haukuwa na mashiko, pili yalikuwa maoni yake tu juu waajiri wengine.

Lalamiko la kuwa kuachishwa kwake kazi Mleta Maombi hakukuwa kwa haki kwa kuwa Msuluhishi alibaini kuwa Mjibu Maombi alikuwa sawa kumwachisha kazi lakini hakufuata utaratibu, sioni tatizo katika uchambuaji wa ushahidi hadi kufikia uamuzi huo. Msuluhishi alichambua

ushahidi kisawia kabisa. Kwa maneno yake alisema katika ukurasa wa 21 kuwa: -

> *"Kwa msingi wa ushahidi wa pande zote, kwa msaada wa sheria sambamba na rejea za maamuzi wa mahakama kwa kadiri nivyoainisha hapo awali, kwa kiasi kikubwa ninakubaliana na hoja za malalamikiwa na kwa mantiki hiyo Tume inaona kwamba, uachishwaji kazi wa malalamikiwa ulikuwa wa haki (substantively fair) kwani malalamikaji aliachishwa kutokana na sababu za msingi, na mwajiri alizingatia taratibu isipokuwa katika kuchelewa kutoa matokeo ya kamati ya nidhamu kwa wakati kwa mujibu wa sheria, kwa hiyo uachishaji kazi ulikuwa batili kwa upande wa utaratibu kwa kiwango kama nilivyoainisha (procedurally unfair).*

Kutokana na uchambuzi huo, msuluhishi aliamuru Mleta Maombi alipwe fidia ya mishahara ya miezi sita, ambayo kwa mujibu wa sheria ambazo ni Kanuni ya 32(5) ya T. S. Na. 67 la 2007 na Kifungu cha 88(8) cha Sheria ya Ajira na Mahusiano Kazini, Na. 6 ya 2004. Madai ya kutakiwa Msuluhishi kutoa ufafanuzi wa maneno *'vexatious' na 'frivolous'* ulifanywa nimepitia tuzo sikuona mahali popote Msuluhishi alitumia maneno haya. Maneno haya nimeyakuta katika Mawasilisho ya Mleta Maombi tu. Lakini hata kama angeyatumia maneno haya hayana maana kuwa Msuluhishi hakuuchambua Ushahidi.

Aidha malalamiko kuwa Msuluhishi hakuona kuwa Mwenyekiti wa Kamati ya Maadili alikuwa ndiye aliyeandaa mashtaka kwa sababu anatokea ofisi hiyohiyo hayana mashiko kwa sababu hoja hii ilichambuliwa kwa usahihi na Msuluhishi katika ukurasa wa 17 ya Tuzo.

Na mimi pia nimepitia vyote, Tuzo na mwenendo wa shauri na kubaini kuwa hati ya mashtaka, kilelezo D3 iliandaliwa na Vailet Kalamata ambaye alikuwa Afisa Utawala Msaidizi *(Assistant Administrative Officer)*, Mwenyekiti wa Kamati ya Nidhamu alikuwa DW1, Deogratius K. Magayane ambaye cheo chake alikuwa Meneja Utawala na Rasilimali Watu. Kwa hiyo malalamiko haya hayana msingi. Kutoka kwao ofisi moja kwa watu hawa hakukuathiri mwenendo wala Tuzo inayolalamikiwa. Msuluhishi alikuwa sahihi kuamua kuwa hoja hii haikuwa na msahiko.

Malalmiko mengine ya kiushahidi yalikuwa Msuluhishi kutumia ushahidi ambao haukusomwa na kutokupewa nakala za sheria na Kanuni za kazini. Sijaona kasoro hii katika mwenendo wa shauri hili, hii ni kwa sababu moja, Mleta Maombi ndiye aliyewasilisha aliwasilisha nyaraka nyingi na pili nyaraka hizo hazikuwa na ubishi na pande zote. Malalamiko yake yakuwa kwamba hakupewa fomu ya usikilizaji Hearing Form baada

ya siku 12 nje ya muda uliowekwa kisheria. Jambo ambalo Msuhluhishi alilizingatia na akampa Mleta Maombi fidia ya mishahara ya miezi 6.

Aidha malalamiko ya kutozingatia ushahidi wa familia yake katika kutamatishwa ajira yake; hauna mashiko pia. Kumbu kumbu zilizowasilishwa mahakamani na Mleta Maombi zilizohusu mahali alipoajiriwa, kama ilivyokwisha kuelezwa hapo juu, ilikuwa Mwanza Mjini na ndipo familia yake ilipokuwa, hivyo hakustahili malipo ya kurejeshwa mahali pengine zaidi ya mahali alipoajiriwa.

Mleta Maombi alidai pia kuwa hakupewa nyaraka alizoomba chini ya kifungu cha 15 cha Sheria Na. 6 ya 2004. Nimepitia mwenendo wa shauri sikuona mahali yalipofanyika maombi mahsusi ya namna hii isipokuwa kuna hitimisho la ushahidi wake ambalo linasomeka kuwa: -

> *"Kadhalika shahidi amehitisha ushahidi wake wa msingi kwa kueleza kwamba, anaiomba Tume imuamuru mwajiri atoe nyaraka ambazo shahidi ameziomba."*

Kifungu cha 15 cha Sheria Na. 6 ya 2004 kinamtaka mwajiri kumpatia mwajiriwa taarifa za mkataba wa ajira. Lalamiko hili halina mashiko kwa sababu kwanza, pili mkataba Kilelezo C1 kilitolewa na

Mleta Maombi mwenyewe, jambo linaonesha kuwa alipewa mkataba huo.

Nimepitia jalada zima la Tume na kuona taarifa ya kutumia nyaraka za kivuli (Notice to Produce Copies) chini ya kifungu cha 68 cha Sheria ya Ushahidi, Sura ya 6 ya 2019 iliyopokelewa na Tume tarehe 15/11/2019. Taarifa hiyo ilikuwa inamtaka Mjibu Maombi kutoa nyaraka halisi ambazo zilidaiwa kuwa chini ya himaya yake na kama hatafanya hivyo basi Mleta Maombi aruhusiwe kutumia nyaraka vivuli. Taarifa hiyo ilipokelewa bila ukinzani kutoka kwa Mjibu Maombi. Nimepitia vilelezo vilivyowasilishwa na Mleta Maombi na kubaini kuwa ndizo nyaraka vivuli alizotolea taarifa. Nyaraka hizo zilipokelewa kama vilelezo C1 hadi C6. Endapo kulikuwa na nyaraka zingine Mleta Maombi alizohitaji alipaswa kufanya maombi mahsusi

Pia kuna lalamiko kuwa Msuluhishi hakuzingatia madodoso na ushahidi wa shahidi wa Mleta Maombi. Hata hivyo hakufafanua madodoso gani hayakuzingatiwa. Nimepitia vyote Tuzo na mwenendo wa shauri na kubaini kuwa Msuluhishi alizingatia ushahidi wote katika shauri hili, hoja hii haina mashiko.

Kuhusu madai kuwa kosa alilifanya Mleta Maombi ni kosa la jinai lilipaswa kuripotiwa polisi ni kweli Msuluhishi aliliona kosa hilo kuwa ni la kijinai, lakini aliona pia kuwa ni kosa hilo ni kinidhamu.

Nami nimepitia Tuzo na ushahidi kwenye mwenendo wa shauri na kubaini kuwa katika ukurasa wa 14 wa Tuzo na kwa mujibu wa ushahidi wa DW4 na Kielelezo D7, *'Staff Regulations'*, kuwa kosa la kumpiga mtumishi mwenza (staff) ni kosa la kinidhamu. Ni maoni yangu imara kabisa kuwa, ingawaje ni kosa la jinai pia, lakini katika shauri hili Mleta Maombi hakuadhibiwa katika kosa la jinai bali ni kwa kosa la kinidhamu pekee. Msuluhishi hakufanya kosa lolote kisheria wala kiushahidi katika maamuzi yake kuwa Tume ilimtia hatiani kwa halali kwa kosa la kinidhamu.

Malalamiko katika hoja ya nane ni kuwa Mheshimiwa Msuluhishi alipotoka kwa kuutaja na kuurejea mgogoro huu wa kazi kama Na. CMA/MZ/NYAM/ARB/400/2017 badala ya Na. CMA/MZA/NYAM/ARB/74/2017. Wakili wa Mjibu Maombi amekiri hitilafu hii na maoni yake ni kuwa hilo lilikuwa kosa dogo tu lililotokana na kalamu kuteleza. Nimepitia Tuzo na mwenendo wa shauri na pia nimepitia uamuzi wa Mahakama hii (Mhe. Jaji Mdemu) wa tarehe

19/09/2019 na kubaini kuwa mwanzoni shauri hili lilisajiliwa kwa namba CMA/MZA/NYAM/ARB/74/2017, Shauri hilo lilifikishwa mbele ya Mahakama hii kwa marejeo na lilisajiliwa kama Marejeo Namba 16 la 2018. Liliposikilizwa mbele ya Mheshimiwa Jaji Mdemu, liliamuriwa lisikilizwe upya kwa sababu za makosa ya kisheria ambayo ni kutokuapishwa kwa mashahidi na ushahidi kutokutiwa saini na Msuluhishi.

Shauri liliporudiwa kusikilizwa lilisajiliwa kwa namba CMA/MZ/NYAM/ 400/2017. Jalada halisi ndivyo linavyosomeka. Pia, mwenendo wa shauri na Tuzo, vyote vinataja namba ya shauri kama lilivyo kwenye jalada yaani CMA/MZ/NYAM/400/2017. Hata wadaawa waliendelea kutumia katika baadhi ya nyaraka zao namba CMA/MZA/NYAM/ARB/74/2017.

Aidha, Mleta Maombi naye alikosea kwa kutaja maombi yake kama namba CMA/MZ/NYAM/ARB/400/2017. Nikiangalia jalada halisi, mwenendo wa shauri na Tuzo, vyote havina herufi ARB. Shauri hili lilipoletwa kwa marejeo tena mbele yangu lilisajiliwa kama Marejeo Namba 52 la 2020. Kwa hiyo, Msuluhishi alikuwa sahihi kwa kulitaja na kulirejea shauri hili kwa Namba CMA/MZ/NYAM/400/2017.

Hoja za mawasilisho za Mleta Maombi kujibu hoja za Mjibu Maombi (rejoinder), kimsingi zinarudia hoja za msingi za Mleta Maombi ambapo sihitaji kuzirudia hapa. Kwa hiyo, kwa kuhitimisha, ninaona kuwa hoja hizi zinazohusiana na uchambuzi wa ushahidi pia hazina mashiko.

Mpaka hapa, na kwa sababu zilizoelezwa hapo juu, nimeshindwa kuona hoja yenye mashiko.

Kwa muktadha huo, ninafutiliwa mbali maombi haya ya maerejeo kwa kukosa hoja yenye mashiko. Hakuna gharama kwa kuwa shauri hili linahusu mgogoro wa kikazi. Imeamuliwa hivyo.

THE HIGH COURT OF TANZANIA
MWANZA

FREDERICK K. MANYANDA
JAJI
28/06/2021